

BASAR

(البصر)

Allah'ın görme sıfatını ifade eden kelâm terimi.

"Görmek, bilmek, sezmek; görme duyusu ve göz" mânalarına gelen basar, Cenâb-ı Hakk'ın görmeye konu olan şeyleri tam olarak idrak ettiğini ifade eden bir kemal sıfatıdır.

Kur'an-ı Kerim'de basar kelimesi bu şekilde masdar kalıbıyla Allah'ın sıfatı olarak geçmez; ancak âyet ve hadislerde Allah'a nisbet edilen görme sıfatı Arapça **basar**, **nazar** ve **rü'yet** kelimelerinin türevleriyle ifade edilmiştir (bk. el-Hururât 49/8; el-Hadîd 57/4; el-Mülk 67/19; Âl-i İmrân 3/77; Tâhâ 20/46; el-Alak 96/14; konu ile ilgili diğer naslar için bk. Beyhakî, s. 178, 479). O'na ayrıca "ayn" ve "ayün" de (göz, gözler) izafe edilmiş (bk. Tâhâ 20/39; Hûd 11/37; el-Mü'minün 23/27; et-Tür 52/48; el-Kamer 54/14; ayrıca İbn Huzeyme, s. 96-105; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs*, s. 120 vd.), böylece O'nun büyük küçük, hareket eden ve etmeyen her şeyi her durumda görmekte olduğu anlatılmak istenmiştir. Allah Teâlâ'nın basar sıfatı ile vasıflanmış olduğu, el-basîr isminin esmâ-i hüsnâdan biri olarak pek çok âyette (bk. el-İsrâ 17/17, 30, 96; Fâtır 35/31; el-Mücâdile 58/1) ve bazı hadislerde (bk. İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82, *Müsned*, IV, 402) geçmesiyle de sabittir. Diğer sıfatlarda olduğu gibi Allah'ın basar sıfatını ifade eden âyetlerde de ispat-tenzih dengesine riayet edilmiş, böylece zihinlerin sıfatlar konusunda **teşbih***e düşmemesine dikkat gösterilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber de âyetlerdeki lafızları kullanarak Kur'an'ın takip ettiği bu metodu aynen uygulamış, basar vb. sıfatları Allah'a nisbet ederken dikkatleri özellikle tenzih noktasına çekmiştir (bk. Buhârî, "Tevhîd", 9). Meşhur Cibrîl hadisinde yer alan "ihsan" tarifi, konu ile ilgili pek çok hadise örnek olabilecek niteliktedir: "İhsan Allah'ı görmüş gibi O'na kulluk etmendir; her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görür" (Buhârî, "İmân", 37).

Konu ile ilgili kaynaklarda, Hz. İbrâhîm'in babası ile konuşmasını nakleden âyet (Meryem 19/42), basar sıfatının en önemli naklî delili olarak değerlendirilir. Zira âyette geçen, "İşitmeyen ve görmeyen şeylere niçin tapıyorsun?" sorusuna muhatabın cevap verememesi, iba-

detin ancak semî ve basîr olan bir mâbuda yapılabileceğini, dolayısıyla Allah'ın bu sıfatlarla muttasıf olduğunu gösterir. Kelâmcıların çoğu, naslarda pek sık ve muhtevalı bir şekilde yer alan basar sıfatının aklî delillerle ispat edilmesine gerek görmemişlerdir. Ancak Kur'an'da, "Hiç görenle görmeyen bir olur mu? (el-En'âm 6/50; er-Ra'd 13/16; Fâtır 35/19) buyurularak basar sahibi olmamanın mutlak kemale gölge düşüreceğine dikkatlerin çekilmesi, bu sıfatın aklî delillerle de ispatı konusunda âlimlere ışık tutmuştur. Nitekim İmam Ebü'l-Hasan el-Eş'arî ve onu takip eden bazı kelâmcılar basarın aklî delil ile ispatını yapmaya çalışırken mutlak kemal fikrinden hareket etmişlerdir. Yaratıkların en mükemmeli olan insanda görme olayının meydana gelmesi, fizyolojik ve psikolojik şartların yanı sıra fizikî ortama da bağlıdır. Halbuki Cenâb-ı Hakk'ın basar sıfatı, görmeye konu teşkil eden her şeyi, görme organına ve öteki fizik, fizyolojik ve psikolojik şartlara muhtaç olmadan idrak etmesini ifade eden bir kemal sıfatıdır (bk. eş-Şûrâ 42/11). Bu bakımdan bu sıfatın yaratıkların görme duyusunu engelleyen faktörlerle de hiçbir ilgisi yoktur.

Konunun ayrıntılarında kendi aralarında tam bir görüş birliği içinde olmayan Mu'tezile kelâmcılarıyla bazı İslâm filozofları Cenâb-ı Hakk'ın "basîr" oluşunu, onun basar sıfatına sahip bulunması ve görmesi şeklinde anlamamışlardır. Onlar basarı ilim sıfatının bir ifadesi olarak değerlendirir ve "basîr" lafzını "alîm" şeklinde yorumlarlar. Kelâm âlimlerinin çoğunluğuna göre diğer sübûti sıfatlar gibi kadîm olan bu sıfat görülebilen her şeye sınırsız (lâ yezâlî) olarak taalluk eder. Bu sıfatın kadîm olması onun taalluk ettiği şeylerin de kadîm olmasını gerektirmez.

Özellikle vahdet-i vücûd*cu mutasavvıflar basar sıfatıyla ilim sıfatının bir ve aynı şey olduğu hususunda Mu'tezile kelâmcılarına katılmışlardır. Şu farkla ki onlar Allah'ın görmesini, ilminin şu âlemden kendisine açıkça tecelli etmesi, bilmesini de zâtına nazarlarla kendisini idrak etmesi şeklinde açıklamışlardır. Özellikle İbnü'l-Arabî ve onu takip eden mutasavvıflara göre Allah zâtını zâtıyla gördüğü gibi eşyayı da zâtıyla görür. Ayrıca vahdet-i vücûd ilkesinin bir sonucu olarak Allah'ın zâtını görmesi aynıyla mahlûkatı görmesidir. Çünkü gören ve görülen veya bilen ve bilinen gerçekte yalnızca O'dur (İbnü'l-Arabî, II, 82, 129; IX, 101-102).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "bsr" md.; *Müsned*, IV, 402; Buhârî, "Tevhîd" 9, "İmân", 37; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; İbn Huzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Abdülazîz b. İbrâhîm eş-Şehvân), Riyad 1408/1988, I, 96-117; Eş'arî, *el-Lüma'* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 65-71; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 199; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 167 vd.; Bağdâdî *Uşûlü'd-dîn*, s. 97; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-sıfât* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1358, s. 178-181, 312-314, 479-482; Kuşeyrî, *et-Tahbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 49-50; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 72 vd.; Gazzâlî, *el-İktisâd* (nşr. İbrahim Ağâh Çubukçu — Hüseyin Atay), Ankara 1962, s. 109; a.mlf., *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlüh), s. 97; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs*, Kahire 1354/1935, s. 120-122; a.mlf., *Levâmî'u'l-beyyinât*, Kahire 1323, s. 239; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 121 vd.; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 82, 129; IX, 101-102; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid*, II, 72-73.

METİN YURDAGÜR

BÂSİT

(الباسط)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

"Yaymak, genişletmek, uzatmak" anlamındaki **bast** kökünden sıfat kuruluşunda bir isim olup Allah'a nisbet edildiğinde "rızkı genişleten, lutuf ve keremini esirgemeyen; ruhları bedenlerine yayan" mânalarına gelir. Bâsît "fâil" vezninde Allah'ın bir sıfatı olarak Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte "bast" kavramı, daha çok fiil kalıplarıyla olmak üzere on beş âyette Allah'a nisbet edilmiştir. Bunların çoğunda "rızkı (daraltan) genişleten", bir kısmında da "insanların ilmi ve bedenî imkânlarının geliştirilen" mânası hâkimdir. Yine **bast** kökünden gelen **mabsûtatân** kelimesi, "Onun iki eli açıktır, dilediği gibi harcar" (el-Mâide 5/64) meâlindeki âyette Allah'ın cömertliğini ifade eden bir deyim içinde kullanılmıştır. Bast bir âyette de Allah'ın semadaki bulutları dilediği gibi yayıp sermesi mânasında geçmektedir (er-Rûm 30/48). Bast rızıkla ilgili olarak kullanıldığı on bir âyette, rızıkı genişletip yaymanın karşılığı olan, "daraltıp kısma, belli bir ölçüde tutma" anlamındaki **kabz** ve **kadr** kelimelerinin türevleriyle birlikte zikredilmiştir. Böylece rızık bolluğu veya darlığının sürekli, sâbit ve mutlak bir kanun olmadığı, gerek canlılar arasında gerekse bir canlının hayatının çeşitli dönemleri arasında ilâhî iradeye bağlı olarak geçim sıkıntısı veya rahatlığının farklılıklar taşıyabileceği ifade edilmiş,